

Jarosław Janikowski

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

ORCID: 0000-0003-1684-3304

jaroslaw_janikowski@wp.pl

Przestępstwo poszukiwania zabytków ruchomych bez pozwolenia lub wbrew jego warunkom

Zachowanie śladów historii to zadanie fundamentalne z perspektywy ochrony dziedzictwa narodowego, które jest dorobkiem poprzednich pokoleń utrwalającym tożsamość narodową. Wartość zabytków, oprócz tej materialnej, jest często nieoceniona, stąd i ich ochrona winna być wyjątkowa. Według policyjnych statystyk najczęstszym zagrożeniem dla zabytków są kradzieże, akty wandalizmu, niewłaściwe przechowywanie i zabezpieczenie zabytku oraz zniszczenia na skutek pożarów i powodzi. Najczęściej popełnianymi przestępstwami dotyczącymi zabytków są z kolei: kradzież z włamaniem, kradzież, niszczenie i uszkodzenie zabytku, paserstwo, wywóz zabytku za granicę bez wymaganego pozwolenia, podrabianie, przerabianie zabytku (fałszerstwo), oszustwo oraz przywłaszczenie¹. Jak obrazują statystyki, nie mieści się tutaj przestępstwo poszukiwania zabytków ruchomych bez pozwolenia lub wbrew jego warunkom, które jednak ze względu na swą skalę oraz ewentualne negatywne następstwa może stanowić zagrożenie równie groźne dla dziedzictwa narodowego, co wyżej wymienione przestępstwa, a co zostanie podniesione w niniejszym artykule.

Autorzy autopoprawki do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw z 6 czerwca 2017 r. szacowali, że w Polsce każdego roku ok. 100 tys. osób amatorsko zajmuje się poszukiwaniem zabytków, z czego z wnioskiem o wydanie pozwolenia na poszukiwanie występuje tylko 100 osób². Według Tomasza

¹ *Chroń Dziedzictwo Narodowe!*, <http://www.policja.pl/pol/chron-dziedzictwo-naro/16635,Chron-Dziedzictwo-Narodowe.html> (dostęp dostępu:19.01.2020).

² *Autopoprawka do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 1403)*, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/BE05AC10DC85F7ECC12581370050E1FD/%24File/1403-A.pdf> (data dostępu: 19.01.2020).

Jafry braku wymaganego prawem pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wśród poszukiwaczy upatruje się w niskiej świadomości społecznej co do takiego obowiązku³. Rafał Golał uważa dodatkowo, że wiele osób decyduje się na prowadzenie poszukiwań z pominięciem formalności ze względu na dużą rynkową wartość poszukiwanych przedmiotów wykorzystywanych np. do celów kolekcjonerskich⁴.

By lepiej oddać skalę omawianego problemu, poniżej przedstawiono liczbę wydanych na terenie kraju pozwoleń na prowadzenie poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych w poszczególnych latach. Choć widać, że liczba przedmiotowych pozwoleń każdego roku znacząco wzrasta, to w odniesieniu do teoretyzowanej liczby poszukujących jest ona bardzo niska.

Tabela 1

Liczba wydanych na terenie kraju pozwoleń na prowadzenie poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych w poszczególnych latach

Rok	Liczba wydanych pozwoleń
2009	76
2010	89
2011	105
2012	110
2013	110
2014	107
2015	145
2016	205
2017	242
2018	420
2019	647

Źródło: dane uzyskane w trybie udzielenia informacji publicznej z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego 3.02.2020 r.

Mimo że problematyka poszukiwania zabytków w perspektywie regulacji prawnych, w tym unormowań prawnokarnych, była już podejmowana w literaturze, to zagadnienie wymaga szczególnej i ponownej uwagi, głównie ze względu na fakt, iż dotychczasowe naukowe eksplanacje opierały się na prze-

³ T. Jafra, *Poszukiwanie zabytków – zagadnienia ogólne*, [w:] I. Gredka-Ligarska, D. Rozmus (red.), *Legalne/nielegalne poszukiwanie zabytków i obrotów zabytkami. Na styku archeologii i prawa*, Sosnowiec 2017, s. 111.

⁴ R. Golał, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Zakamycze 2004, s. 197.

pisach obowiązujących poprzednio a traktujących o nielegalnym poszukiwaniu zabytków jako wykroczeniu, a nie jak ma to miejsce obecnie, przestępstwie. Ponadto problem ten wydaje się być ciągle aktualny, o czym świadczą medialne doniesienia w tym zakresie oraz obserwacja otoczenia, w którym jest wielu „poszukiwaczy skarbów”, także osoby nieletnie.

Na wstępie wyjaśnienia wymaga kilka kwestii formalnych. Po pierwsze: zgodnie z przepisem art. 3 pkt 1 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁵ (dalej: u.o.z.o.z.) zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zgodnie z pkt. 3 tegoż artykułu, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1. Na mocy przepisu art. 6 ust. 1 pkt. 2 u.o.z.o.z. można dowiedzieć się, że ustawodawca wśród zabytków ruchomych uwzględnia przede wszystkim: dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej; kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje; numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery; wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujące poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego; materiały biblioteczne, o których mowa w art. 5 ustawy z 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. z 2018 r. poz. 574 i 1669); instrumenty muzyczne; wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne; przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zgodnie z przepisem art. 35 ust. 1 u.o.z.o.z., przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, stanowią własność Skarbu Państwa. Przepis ust. 2 tegoż artykułu stanowi, że własność Skarbu Państwa stanowią również przedmioty będące zabytkami archeologicznymi, pozyskane w wyniku poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania. Poszukiwania takie wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, a na polskich obszarach morskich – dyrektora urzędu morskiego, który wydaje je w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków właściwym dla miejsca siedziby urzędu morskiego. Jak pisze Marcin Sabaciński, z racji tego, że ruchome zabytki archeologiczne zgodnie z ustawą są własnością Skarbu Państwa, to w związku

⁵ T.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 282.

z przepisem Kodeksu karnego, penalizującego przywłaszczenie cudzej rzeczy, jest aktualnie podstawą większości spraw karnych dotyczących archeologii⁶.

Przepis ten leży u podstaw sformułowanego przez ustawodawcę przestępstwa nielegalnego poszukiwania zabytków z art. 109c u.o.z.o.z. Został on dodany ustawą z 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw⁷. Wszedł w życie 1 stycznia 2018 r. Upřednio poszukiwanie zabytków bez wymaganego prawem pozwolenia stanowiło wykroczenie zagrożone karą aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny. Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw wskazywało, że procedowana zmiana była spowodowana narastającym problemem nielegalnych poszukiwań zabytków, w tym zabytków archeologicznych. Zaostrzenie karania za nielegalne poszukiwania zabytków pozwolić miało, zdaniem projektodawcy, na zapewnienie skutecznej ochrony zabytków archeologicznych. Wynikiem wdrożenia zmian miał być spadek liczby nielegalnych poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków⁸. W rezultacie aktualnie obowiązujący przepis brzmi: „Kto bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia poszukuje ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.

Zgodnie informacją z Komendy Głównej Policji udzieloną w trybie dostępu do informacji publicznej⁹, w 2019 r. Policja stwierdziła 28 przestępstw z art. 109c. u.o.z.o.z., tj. o 20 więcej niż w roku 2018. Wśród podejrzanych zarówno w 2018 r., jak i 2019 r. nie było osób nieletnich. W odniesieniu do wcześniej przedstawionej liczby osób poszukujących oraz liczby wydanych na terenie kraju pozwoleń na prowadzenie poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, można wyciągnąć wniosek o niezwykle wysokiej skali przestępczości niewykrytej w tym zakresie.

Przestępstwo z art. 109c u.o.z.o.z. jest przestępstwem powszechnym w przypadku poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków bez pozwolenia. Drugi człon podmiotu przestępstwa traktuje o okoliczności poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków wbrew warunkom pozwolenia. Wówczas sprawcą przestępstwa może być wyłącznie taka osoba, która pozwolenia otrzymała.

⁶ M. Sabaciński, *Nielegalne wykopaliska jako forma destrukcji zabytku*, [w:] M. Trzciniński, O. Jakubowski (red.), *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Diagnoza, zapobieganie, zwalczanie*, Wrocław 2016, s. 155.

⁷ Dz.U. z 2017 r., poz. 1595.

⁸ *Autopoprawka do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 1403)*, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/BE05AC10DC85F7ECC12581370050E1FD/%24File/1403-A.pdf> (data dostępu: 19.01.2020).

⁹ Informacja publiczna (Gip-236/20) z 9.03.2020 r. z Komendy Głównej Policji.

Istotna będzie wtedy treść takiego pozwolenia i ramy oraz uprawnienia w niej zawarte, których przekroczenie będzie rodzić odpowiedzialność z art. 109c u.o.z.o.z.

Przestępstwo jest przestępstwem formalnym, toteż bez znaczenia będzie to, czy sprawca znajdzie przedmioty, których poszukiwał. Możliwe jest usiłowanie do popełnienia przestępstwa. Kontrowersje może budzić teoretyczna odpowiedzialność za podżeganie i pomocnictwo do popełniania przestępstwa z art. 109c u.o.z.o.z. Podżegaczem może być np. osoba zlecająca przeszukanie działki drugiej osobie, bez występowania do konserwatora zabytków o pozwolenie. Za podżeganie do tego przestępstwa może odpowiadać również osoba, która nakłaniać będzie osobę do poszukiwań, sugerując przy tym, że pozwolenie na takie poszukiwanie nie jest potrzebne.

Przestępstwo z art. 109c u.o.z.o.z. można popełnić wyłącznie umyślnie, w przeciwieństwie do wcześniej obowiązującego przepisu wykroczenia, które można było popełnić zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie. Co istotne, a na co zwraca uwagę Jakub Witt, nie można wykluczać sytuacji, w której osoba poszukująca przy użyciu detektora, będzie poszukiwać innej rzeczy aniżeli zabytki, np. meteorytów¹⁰. Wszak jest to chyba najczęstsza próba tłumaczenia się przed organami ścigania w sytuacji ujawnienia przestępstwa nielegalnego poszukiwania zabytków (wiedza zaczerpnięta z kwerendy stron internetowych dotyczących poszukiwania zabytków). Z racji tego, że ustawodawca przewiduje wyłącznie odpowiedzialność za czyn umyślny, to odpowiedzialności za przestępstwo z art. 109c u.o.z.o.z. nie powinien ponieść poszukiwacz meteorytów, gdyż jego zamiarem nie jest poszukiwanie zabytków, a do poszukiwania pozostałości ciał niebieskich nie wymaga się pozwolenia. W praktyce jednak ustalenie tego, na co ukierunkowane jest dane poszukiwanie, może rodzić wiele wątpliwości.

W przedmiotowym przepisie chodzi o poszukiwanie. Przypadkowe znalezienie zabytku nie będzie penalizowane, ale już niepowiadomienie o przypadkowym odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym, będzie penalizowane w myśl przepisu z art. 116 u.o.z.o.z. Za przypadkowe znalezienie przysługuje nagroda. Art. 34. ust. 1. u.o.z.o.z. stanowi, że osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda, jeżeli dopełniły one określonych w ustawie obowiązków. Kwestię tę reguluje rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych¹¹.

Ustawodawca wymaga, by poszukiwany zabytek był ukryty bądź porzucony. Zabytek będzie ukryty wówczas, gdy nie będzie znane jego miejsce po-

¹⁰ J. Witt, *Analiza metod obrony detektorystów przed odpowiedzialnością z art. 111 u.o.z.*, [w:] I. Gredka-Ligarska, D. Rozmus (red.), op. cit., s. 148–149.

¹¹ Dz.U. z 2004 r., Nr 71, poz. 650.

łożenia. Poszukiwanie porzuconych zabytków oznacza poszukiwanie zabytków porzuconych przez właściciela. Racje ma Bartłomiej Gadecki pisząc, że takim zabiegiem ustawodawca chciał objąć wszelkie przypadki poszukiwań zabytków, gdyż czasami niemożliwe jest ustalenie, czy dany zabytek został przez właściciela porzucony, zagubiony czy ukryty¹².

Jak pisze Bartłomiej Gadecki, przepis art. 109c u.o.z.o.z. nie jest skorelowany z przepisem art. 36 ust. 1 pkt 12 u.o.z.o.z., gdyż w art. 109c u.o.z.o.z. jest mowa o „poszukiwaniu ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń”, natomiast w art. 36 ust. 1 pkt 12 u.o.z.o.z. o „poszukiwaniu ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń”. Słusznie podkreśla więc autor, że z racji tego, iż art. 36 ust. 1 pkt 12 u.o.z.o.z. nie wymaga, aby konieczne było uzyskania pozwolenia na poszukiwanie zabytków bez zastosowania specjalistycznego sprzętu, to niedopuszczalne jest penalizowanie zachowania polegającego na poszukiwaniu zabytków bez użycia specjalistycznego sprzętu. Reasumując, zdaniem autora, przepis z art. 109c u.o.z.o.z. dotyczy wyłącznie poszukiwania zabytków przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, wśród których mieszczą się m.in. wykrywacz metali czy sonar, ale już nie łopata, która jest prostym narzędziem¹³. Podobnie tę kwestię traktują Bolesław Kurzępa i Elżbieta Kurzępa-Czopek, podkreślając, że odkrywanie zabytków ruchomych bez użycia odpowiednich urządzeń technicznych, czyli w sposób mniej profesjonalny, następuje zwykle przypadkowo, a nie w wyniku zaplanowanych, zorganizowanych poszukiwań¹⁴. Według Marcina Sabacińskiego w praktyce w polskich warunkach większość nielegalnych poszukiwań odbywa się za pomocą wykrywaczy metali i szpadli. Jeżeli takie działania mają na celu odkrycie zabytku archeologicznego bądź w efekcie taki zabytek jest pozyskiwany lub też proceder taki odbywa się w obrębie nieruchomości zabytku archeologicznego, to można mówić o nielegalnych wykopaliskach archeologicznych¹⁵.

Wykładnia przepisu z art. 109c u.o.z.o.z. sugeruje zakaz poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków w jakiegokolwiek formie prowadzenia tych poszukiwań, o ile poszukiwanie to prowadzone jest bez pozwolenia lub wbrew warunkom pozwolenia. Gdyby więc nie przepis art. 26 ust. 1 pkt 12 u.o.z.o.z. i wprowadzone w nim warunkowe pozwolenie na tego rodzaju poszukiwanie, to można by uznać, że przestępstwo z art. 109c u.o.z.o.z. dotyczy wszelkich form poszukiwań. W obecnym jednak kształcie ustawy tak nie jest.

¹² B. Gadecki, *Prawnokarna ochrona dziedzictwa kulturowego*, [w:] M. Trzcziński (red.), *Praktyczne aspekty zwalczania przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu*, Gdańsk 2019, s. 60.

¹³ Ibidem, s. 59–60.

¹⁴ B. Kurzępa, E. Kurzępa-Czopek, *Nielegalne poszukiwanie zabytków*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 9, s. 145.

¹⁵ M. Sabaciński, op. cit., s. 155–157.

Bolesław Kurzępa i Elżbieta Kurzępa-Czopek, przedkładając komentarz do poprzednio obowiązującego art. 111 u.o.z.o.z., uznają, że wykroczenie to stanowią wszelkie prace poszukiwawczo-wydobywcze, których celem są zabytki ruchome, podejmowane z zastosowaniem sprzętu elektronicznego, technicznego oraz sprzętu do nurkowania. Warunkujący odpowiedzialność za przestępstwo jest brak stosownego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, bądź wykroczenie poza ramy takiego pozwolenia¹⁶.

Słusznie zauważa Bartłomiej Gadecki, że wobec sprawcy przestępstwa z art. 109c u.o.z.o.z., który w wyniku nielegalnych poszukiwań uzyskał zabytki archeologiczne, sąd na podstawie art. 44 §1 k.k. nie może orzec ich przepadku jako przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, gdyż na podstawie art. 44 §5 k.k. przepadku przedmiotów określonych w art. 44 §1 k.k. nie orzeka się, jeżeli podlegają one zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu uprawnionemu podmiotowi¹⁷. Przedmioty, o których mowa w przepisie z art. 109c u.o.z.o.z., stanowią własność Skarbu Państwa, co wśród poszukiwaczy rodzi wiele kontrowersji, zwłaszcza w odwołaniu do regulacji innych państw w tym zakresie.

Podkreślić w tym miejscu należy wyraźnie, że poszukiwanie zabytków w Polsce nie jest przez prawo bezwzględnie zabronione, a jedynie formalnie ograniczone przez wymóg posiadania odpowiedniego pozwolenia. Tryb wydawania pozwoleń na poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania określa rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków¹⁸.

Przedmiotowy wniosek o wydanie pozwolenia składa się do wojewódzkiego konserwatora zabytków właściwego odpowiednio dla miejsca położenia albo przechowywania zabytku, poszukiwania zabytków albo prowadzenia badań archeologicznych. Wniosek o wydanie pozwolenia na poszukiwanie zabytków obligatoryjnie powinien zawierać: imię, nazwisko i adres lub nazwę, siedzibę i adres wnioskodawcy; wskazanie miejsca poszukiwania zabytków z określeniem współrzędnych geodezyjnych lub geograficznych z dokładnością do jednej setnej sekundy dla punktów załamania obszaru poszukiwań lub nazwę albo numer obrębu ewidencyjnego z numerami działek ewidencyjnych, a w odniesieniu do polskich obszarów morskich – współrzędnych geocentrycznych geo-

¹⁶ B. Kurzępa, E. Kurzępa-Czopek, op. cit., s. 150.

¹⁷ B. Gadecki, op. cit., s. 60.

¹⁸ Dz.U. z 2018 r., poz. 1609.

dezyjnych naniesionych na morską mapę nawigacyjną; imię, nazwisko i adres osoby kierującej poszukiwaniami zabytków albo samodzielnie prowadzącej te poszukiwania oraz uzasadnianie wniosku.

Załącznik do wniosku winien obejmować: program poszukiwania zabytków określający zakres i sposób prowadzenia poszukiwań zabytków; dokument potwierdzający posiadanie przez wnioskodawcę tytułu prawnego do korzystania z nieruchomości, uprawniającego do występowania z tym wnioskiem, a w przypadku gdy z wnioskiem występuje podmiot zamierzający prowadzić te poszukiwania – zgodę właściciela lub posiadacza nieruchomości na ich prowadzenie albo oświadczenie, że właściciel lub posiadacz tej zgody nie udzielił; zgodę dyrektora parku narodowego albo regionalnego dyrektora ochrony środowiska, w przypadku poszukiwania zabytków odpowiednio na terenie parku narodowego albo rezerwatu przyrody; mapę topograficzną w skali 1:10 000 lub większej lub prezentację kartograficzną bazy danych obiektów topograficznych (BDOT10k), o której mowa w art. 4 ust. 1a pkt 8 ustawy z 17 maja 1989 r. – Prawo geodezyjne i kartograficzne¹⁹, a w odniesieniu do polskich obszarów morskich – morską mapę nawigacyjną z zaznaczonym obszarem planowanych poszukiwań zabytków.

Jak wskazuje Katarzyna Wieczorek-Kańczura, na podstawie opinii przedstawianych przez poszukiwaczy można stwierdzić, że dla wielu poszukiwaczy najbardziej problematycznym elementem utrudniającym uzyskanie pozwolenia jest obowiązek przedłożenia programu poszukiwań, wskazanie obszaru poszukiwań wraz z dokumentami poświadczającymi prawo do dysponowania daną nieruchomością, jak również określenie terminu, który tym samym będzie stanowić termin ważności pozwolenia. Ponadto, jak dodaje autorka, analizy wniosków, jakie spływają do urzędów konserwatorskich, świadczą o niewiedzy wnioskodawców w zakresie podstawowych zasad prawa własności lub bagatelizowania wynikających z powyższego obowiązków²⁰. Zdaniem Dyrektora Departamentu Ochrony Zabytków, p. Katarzyny Zalasieńskiej, uzasadnienie i program nie muszą być bardzo rozbudowane. Jak dodaje, wystarczy wskazać dlaczego poszukiwacz jest zainteresowany taką działalnością oraz jak zaplanował przebieg poszukiwań²¹.

Wydane pozwolenie na poszukiwanie zabytków zawiera: imię, nazwisko i adres lub nazwę, siedzibę i adres wnioskodawcy; wskazanie miejsca poszukiwania zabytków z określeniem współrzędnych geodezyjnych lub geograficznych z dokładnością do jednej setnej sekundy dla punktów załamania obszaru

¹⁹ T.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 2052.

²⁰ K. Wieczorek-Kańczura, *Urzędy konserwatorskie wobec działalności poszukiwaczy zabytków*, [w:] I. Gredka-Ligarska, D. Rozmus (red.), op. cit., s. 76.

²¹ *Od 2018 r. nielegalne poszukiwanie zabytków jest przestępstwem*, <https://prawo.gazeta-prawna.pl/artykuly/1099074,od-2018-r-nielegalne-poszukiwanie-zabytkow-jest-przestepstwem.html> (data dostępu: 12.01.2020).

poszukiwań lub nazwę albo numer obrębu ewidencyjnego z numerami działek ewidencyjnych; zakres i sposób prowadzenia wskazanych w pozwoleniu poszukiwań zabytków; informację, że postępowanie w sprawie wydanego pozwolenia może zostać wznowione, a następnie pozwolenie może zostać zmienione lub cofnięte na podstawie art. 47 ustawy; wskazanie terminu ważności pozwolenia; imię, nazwisko i adres osoby kierującej poszukiwaniami zabytków albo samodzielnie prowadzącej te poszukiwania; warunek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o terminie rozpoczęcia i zakończenia wskazanych w pozwoleniu poszukiwań zabytków, przynajmniej 2 dni przed dniem rozpoczęcia poszukiwań; warunek przekazania wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przez osobę kierującą poszukiwaniami zabytków imion i nazwisk osób biorących udział w poszukiwaniach zabytków, przynajmniej 2 dni przed dniem rozpoczęcia poszukiwań. Pozwolenie może ponadto określać warunki polegające na obowiązku: zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o terminie podjęcia określonych czynności związanych z wydanym pozwoleniem, przynajmniej 3 dni przed rozpoczęciem tych czynności oraz niezwłocznego zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach lub nowych okolicznościach ujawnionych w trakcie prowadzenia wskazanych w pozwoleniu poszukiwań.

Rację ma Dariusz Rozmus twierdząc, że nielegalne poszukiwania skarbów to poważny problem uderzający w dziedzictwo archeologiczne, gdyż podczas nielegalnych, z reguły niefachowo prowadzonych odkrywek, niszczone jest kontekst archeologiczny znaleziska, a przy tym zaprzepaszczone są istotne informacje dotyczące jego pochodzenia²². Podkreśla to również Katarzyna Zalasieńska dodając, że oryginalne otoczenie znalezisk jest najcenniejszą wartością dla zabytku, gdyż stanowi źródło informacji, które w przypadku niewłaściwie prowadzonych poszukiwań są bezpowrotnie tracone. Chodzi tutaj o nawarstwienia ziemne pozwalające datować zabytek, powiązać go z działalnością człowieka, jak również wskazać okoliczności, w jakich dany zabytek funkcjonował. Ponadto zdarzają się również przypadki, odnajdowania destrukcji broni i niewybuchów, które podczas amatorskich prób ich wydobywania i rozbrojenia niekontrolowanie eksplodują, co prowadzić może do utraty życia bądź zdrowia poszukiwaczy²³. Wśród innych zagrożeń wymienia się również odnajdowanie i późniejszą sprzedaż nieśmiertelników żołnierzy, które często w jedyny sposób pozwala na identyfikacją zwłok²⁴.

Odnalezienie konkretnych przedmiotów lub sposób postępowania w konkretnym miejscu poszukiwań mogą generować określone konsekwencje prawne.

²² D. Rozmus, *O zaklętych skarbach, czyli jak się można łatwo i szybko dorobić*, [w:] I. Gredka-Ligarska, D. Rozmus (red.), op. cit., s. 11.

²³ *Od 2018 r. nielegalne poszukiwanie zabytków jest przestępstwem...*

²⁴ A. Krzemińska, *Jak Polacy na własną rękę szukają zabytków. Wywiad z dr hab. Katarzyną Zalasieńską*, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/nauka/1785042,1,jak-polacy-na-wlasna-reke-szukaja-zabytkow.read>, (data dostępu: 12.01.2020).

I tak, odnalezienie broni i późniejsze jej przechowywanie może rodzić odpowiedzialność w myśl przepisu z art. 263 §2 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny²⁵, czyli przestępstwa nielegalnego posiadania broni i amunicji. Dla posiadania broni, również dla celów kolekcjonerskich, wymagane jest pozwolenie, o czym stanowi art. 10 ustawy z 21 maja 1999 r. o broni i amunicji²⁶. Odpowiedzialność za przestępstwo w myśl przepisu z art. 171. §1 k.k. poniesie również osoba, która bez wymaganego zezwolenia lub wbrew jego warunkom posiadać będzie przedmiot który może spowodować niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia wielu osób albo mienia w wielkich rozmiarach, np. odnalezione materiały wybuchowe. Niewłaściwe postępowanie podczas eksploracji, prowadzić może do zniszczenia lub uszkodzenia zabytku, a w konsekwencji do odpowiedzialności za przestępstwo z art. 108 ust. 1 u.o.z.o.z. Odpowiedzialność karną może ponieść również osoba, która podczas eksploracji znieważy zwłoki, prochy ludzkie lub miejsce spoczynku zmarłego, czyli popełni przestępstwo z art. 262 §1 k.k. Ten sam art. w §2 przewiduje odpowiedzialność karną za ograbienie zwłok, grobu lub innego miejsca spoczynku zmarłego.

Adam Grajewski uważa, że znaczny wpływ na skuteczne działanie w zakresie ochrony zabytków miałyby podniesienie świadomości i wiedzy prokuratorów, a także sędziów, którzy często nie znając skali problemu, bagatelizują problematykę. Autor zauważa również problem braku na uniwersyteckich kierunkach archeologii lub specjalizacji z zakresu archeologii współczesnej. Wynik takiego stanu rzeczy A. Grajewski upatruje w niedoborze specjalistów mogących podjąć się np. udokumentowania i opracowania naukowego nośników informacji, takich jak chociażby odkryte militaria i przedmioty osobiste znajdowane przy poległych żołnierzach. Co więcej, autor dostrzega brak na kierunku prawo wykładów dotyczących prawa w ochronie zabytków oraz przestępczości przeciwko zabytkom i archeologii sądowej. Co jednak niezbędne w procesie podnoszenia świadomości społecznej, a co zauważa autor i z czym bezwzględnie należy się zgodzić, niezbędna jest powszechna edukacja społeczna i działania uświadamiające w zakresie wartości dziedzictwa archeologicznego i metod jego ochrony²⁷. Na analogiczną kwestię zwraca uwagę Emilia Jurgielewicz-Delegacz, podstulując o ściślejszą współpracę na linii policyjne zespoły do walki z przestępczością przeciwko dziedzictwu narodowemu a muzealnicy, kolekcjonerzy czy konserwatorzy zabytków²⁸.

Z racji tego, że pełna ochrona wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego nie jest możliwa, ochronie podlegają te najbardziej wartościowe, czyli

²⁵ T.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1950, 2128.

²⁶ T.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 284, 1214 oraz z 2020 r., poz. 148.

²⁷ A. Grajewski, *Prawo a przestępczość przeciwko dziedzictwu narodowemu. Zagrożenia i metody zwalczania*, [w:] I. Gredka-Ligarska, D. Rozmus (red.), op. cit., s. 123.

²⁸ E. Jurgielewicz-Delegacz, *Wybrane aspekty karnoprawnej ochrony zabytków na przykładzie Kodeksu karnego z 1997 r.*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 43, s. 151.

zabytki²⁹. Przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami mają na celu m.in. udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków czy też przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę. Taką konstrukcją wspiera właśnie regulacja z art. 109c u.o.z.o.z. Nie można mówić o całkowitym zakazie poszukiwania, toteż argumenty często podnoszone w tym względzie wydają się być bezzasadne. Sporządzenie wymaganej prawem dokumentacji nie jest dolegliwością, a swoistego rodzaju udowodnieniem profesjonalizmu, którym winien odznaczać się poszukiwacz zabytków. Polskie ziemie, które doświadczyły bogatej historii, rodzącej każdego roku nowe zabytki, wymagają szczególnej ochrony. W rezultacie obowiązujące przepisy wydają się być optymalne i nie wymagają zmian, a jedynie ich przestrzegania wśród poszukiwaczy zabytków.

Wykaz literatury

- Gadecki B., *Prawnokarna ochrona dziedzictwa kulturowego*, [w:] M. Trzciniński (red.), *Praktyczne aspekty zwalczania przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu*, Wyd. UG, Gdańsk 2019.
- Golat R., *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Zakamycze 2004.
- Grajewski A., *Prawo a przestępczość przeciwko dziedzictwu narodowemu. Zagrożenia i metody zwalczania*, [w:] I. Gredka-Ligarska, D. Rozmus, *Legalne/nielegalne poszukiwanie zabytków i obrotów zabytkami. Na styku archeologii i prawa*, Wyższa Szkoła Humanitas, Sosnowiec 2017.
- Jafra T., *Poszukiwanie zabytków – zagadnienia ogólne*, [w:] I. Gredka-Ligarska, D. Rozmus (red.), *Legalne/nielegalne poszukiwanie zabytków i obrotów zabytkami. Na styku archeologii i prawa*, Wyższa Szkoła Humanitas, Sosnowiec 2017.
- Jurgielewicz-Delegacz E., *Wybrane aspekty karnoprawnej ochrony zabytków na przykładzie Kodeksu karnego z 1997 r.*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 43.
- Kurzępa B., Kurzępa-Czopek E., *Nielegalne poszukiwanie zabytków*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 9.
- Narodowska J., Duda M., *Ochrona zamków oraz pałaców i dworów szlacheckich na Warmii i Mazurach – aspekty prawnekarne i kryminologiczne*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 43.
- Rozmus D., *O zaklętych skarbach, czyli jak się można łatwo i szybko dorobić*, [w:] I. Gredka-Ligarska, D. Rozmus (red.), *Legalne/nielegalne poszukiwanie zabytków i obrotów zabytkami. Na styku archeologii i prawa*, Wyższa Szkoła Humanitas, Sosnowiec 2017.
- Sabaciński M., *Nielegalne wykopaliska jako forma destrukcji zabytku*, [w:] M. Trzciniński, O. Jakubowski (red.), *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Diagnoza, zapobieganie, zwalczanie*, WPAiE UW, Wrocław 2016.

²⁹ J. Narodowska, M. Duda, *Ochrona zamków oraz pałaców i dworów szlacheckich na Warmii i Mazurach – aspekty prawnekarne i kryminologiczne*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 43, s. 239.

- Wieczorek-Kańczura K., *Urzędy konserwatorskie wobec działalności poszukiwaczy zabytków*, [w:] I. Gredka-Ligarska, D. Rozmus (red.), *Legalne/nielegalne poszukiwanie zabytków i obrotów zabytkami. Na styku archeologii i prawa*, Wyższa Szkoła Humanitas, Sosnowiec 2017.
- Witt J., *Analiza metod obrony detektorystów przed odpowiedzialnością z art. 111 u.o.z.*, [w:] I. Gredka-Ligarska, D. Rozmus, *Legalne/nielegalne poszukiwanie zabytków i obrotów zabytkami. Na styku archeologii i prawa*, Wyższa Szkoła Humanitas, Sosnowiec 2017.

Inne źródła

- Autopoprawka do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 1403)*, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/BE05AC10DC85F7ECC12581370050E1FD/%24File/1403-A.pdf>.
- Chroń Dziedzictwo Narodowe!*, <http://www.policja.pl/pol/chron-dziedzictwo-narodowe/16635,Chron-Dziedzictwo-Narodowe.html>.
- Krzemińska A., *Jak Polacy na własną rękę szukają zabytków. Wywiad z dr hab. Katarzyną Zalaszińską*, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/nauka/1785042,1,jak-polacy-na-wlasna-reke-szukaja-zabytkow.read>.
- Od 2018 r. nielegalne poszukiwanie zabytków jest przestępstwem*, <https://prawo.gazeta-prawna.pl/artykuly/1099074,od-2018-r-nielegalne-poszukiwanie-zabytkow-jest-przestepstwem.html>.
- Informacja publiczna (Gip-236/20) z 9.03.2020 r. z Komendy Głównej Policji.

Summary

The crime of a search for antiques without a permit or with violation of its conditions

Key words: antiques, national heritage, search for antiques.

The illegal search for antiques is a visible phenomenon but it is largely misinterpreted from a legal perspective. The lack of permission required by law or searching for antiques with violation of the permission's terms constitutes a crime under the provisions of Art. 109c of the Law on the protection of antiques. As statistics show, most explorers are not aware of this requirement, which in turn generates a high percentage of undetected crime. It is therefore important for raising public awareness regarding those issues as well as continuing its scientific exploration.